ISSN - 2321 : 2160

International Peer-Reviewed Referred Journal
(Formerly in the list of UGC Approved Journals No. 47772)

AYUDH

Volume-1

Special Issue on
Language, Literature, Society and History of the Tribal's

Impact Factor : 3.1

October 2019

GUEST EDITOR
MR. DILIPKUMAR M. GAVIT

આદિવાસી સમાજના લોકોનું જીવન અને સંસ્કૃતિનો અભ્યાસ

ડૉ. મેઘના રતિલાલ
મનોવિજ્ઞાન વિ
સરકારી વિનયન કો
સાગબારા, જિ ન

આદિકાળથી ધાઢ જંગલો કે દુર્ગમ પ્રદેશનાં અંતરીયાળ વિસ્તામાં વસવાટ કરતાં લોકોને ભારત આદિવાસી તરીકે ઓળખવામાં આવેછે.વિશ્વફલક પર એમને મુળવસાહતીઓ તરિકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. રાજ્યના આદિવાસીઓ એમને ખડતલ તેમજ ચપળ શરીર માટે જાણીતા છે.ગુજરાત રાજ્યની પૂર્વ સરહદના વિ મુખ્યત્વે આદિવાસીઓ વસવાટ કરે છે. ભારત સરકારના બંધારણમાં આદિવાસીઓ અનુસૂચિત જનજાતિ દરજ્જાઓ આપવામાં આવે છે,આ દરજ્જાને કારણે ઘણા આદિવાસી ભણી ગણીને પોતાનો વિકાસ સાંધી શક્યા હજુ પણ મોટા ભાગના અંતરીયાળ તેમજ દુર્ગમ વિસ્તારોમા મુખ્યત્વે, કુકણા, તડવી, ધોડિયા, ગામિત, ભીલ, રાઠવા, નાઇકા, હળપતિ, ડામોર, કટારા. કોટ્વાડિયા વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

➢ **સામાજિક વ્યવસ્થા**

આદિવાસી સમાજ માતૃ અને પિતૃ પ્રધાન સમાજ છે જેમાં કુટુંબના વડિલો મહત્વનાં નિર્ણયો લેતા હોય કુટુંબના ભરણ પોષણની સપુર્ણ જવાબદારી પતિ-પત્નીની હોય છે તેઓ ખેતી અને પશુપાલન કરી પોતાનુ જીવન કરતા હોય છે અને કુટુંબ પ્રત્યે પોતાની જવાબદારી નિભાવતા હોય છે.

➢ **આદિવાસી સમાજની સંસ્કૃતિ**

આદિવાસી સમાજની સંસ્કૃતિ પ્રત્યે આપણા બધાનાં અભિગમો અલગ-અલગ હોય છે એ પછિ દરેક સ વિચારશણી સમાજ હોયકે કોય પત્રકાર હોય કે પછી કોય સમાજશાત્રી હોય દરેકની વિચારશરણી જુદા પ્રકારની જ આદિવાસી સમાજની સંસ્કૃતિનું નામ આવે એટલે લોકો્ના મનમાં તેઓની જીવનશૈલી તેમનો વ્યવહાર અચરજ તેવો અને લોકોનાં ધ્યાનને આકર્ષિત કરે તેવો તેમનો પહેરવેશ તેમજ તેઓનું વર્તન લોકોને આકર્ષિત કરે છે મા આદિવાસી સમાજની સંસ્કૃતિ તરફ લોકો આકર્ષિત થાય છે તેઓનુ યૌવન જીવન તેઓના રિતીરિવાજો આજે સામેજ જોવા મળે છે તેઓના રિતીરિવાજો ઘણા પરિવર્તનો પણ આજના સમયમાં જોવા મળે છે.

➢ **લગ્નવિધી**

આદિવાસી સમાજની લગ્નવિધી પણ કંઇક નવુ જોવા મળે છે જેમાં છોકરો તેનાં પિતા તેમજ કુટુંબના સંબંધીઓ સાથે કન્યા જોવા જાય છે જો છોકરાને કન્યા ગમી જાયતો,પછી કન્યાંને છોકરા તરફથી જે દહેજ આપવા તેની રકમ નક્કી થાય છે,જો બન્ને નક્કી થાયતોસગાય'' નક્કી કરવામાં આવેછે અને તેજ દિવસે લગ્નની તારિખ નક છે અને એ તારીખે છોકરી જાન લઇ ને છોકરાનાં ઘરે પરણવા જાય છે સાંજ આથમ્યા પછી કન્યાને માનભેર લાવવામાં આવે છે કન્યાને જમાડતા પહેલા તેની થાળીમાં વરપક્ષ તરફથી દાપુ મુકવામાં આવે છે, અને ત્યા જમાડવામાં આવે છે જમાડ્યા બાદ નાચગાનની મહેફીલ ચાલે છે તેમાં વર કન્યાને તેના મામા ઉંચકી ને નચાવેછે ભાઇઓ અને બહેનો બળદગાડાની પાંગરી પર બેસીને નચાવે છે અને અગ્નિવેદી પર સાત ફેરા ફેરી છેડા બાંધવામ છેઅને લગ્નની વિધી પૂર્ણ કરવામાં આવે છે ત્યાંર બાદ સેવારે કન્યા પક્ષ કન્યાને મુકીને ઘરે જાય છે. લગ્નનાં પાંચ પછી કન્યા થોડા દિવસ તેના પિયરમાં રહેવા જાય છેઆમ આ પ્રકારની લગ્નની વિધી જોવા મળે છે.

[illegible] જન્મવિધિ

[illegible] સંસ્કૃતિઓની જેમ જ્યારે પહેલા બાળકનો જન્મ થવાનો હોય ત્યારે કન્યા તેના પિયર જાય છે અને ત્યાં [illegible] જન્મ આપે છે જન્મ પછી બાળક અને માતા સવા મહિના સુધી પિયરમાં રહે છે એક મહિના પછી બાળકના [illegible] જન્મ આપે છે તેના બદલામાં વરપક્ષ તરફથી તેમને ઉપહાર આપવામાં આવે છે.

મરણવિધિ

આદિવાસીઓમાં મરણવિધિ થાય છે ત્યારે સ્મશાનમાં અગ્નિસંસ્કાર અપાય છે કેટલાક તો શબને દાટવામાં આવે છે [illegible] આત્માને શાંતિ મળે તેવી પ્રાર્થના કરવામાં આવે છે સ્ત્રીઓ સ્મશાન જઇ શકતી નથી તેથી તે સ્મશાનની [illegible] અને વિદાય અપાય છે શબને તેના મૂળ દાગીના અને તેને ગમતી વસ્તુઓની જરૂર પડશે. અને ત્યાર [illegible] સ્મશાનમાં મૂકી આવવામાં આવે છે મરણ પ્રક્રિયા સમાપ્ત થયા પછી સ્નાન કરીને [illegible] છે મરણના ત્રણ દિવસ બાદ પાણીની વિધિ કરવામાં આવે છે.બધા આદિવાસીઓમાં મરણની વિધી [illegible] છે.

આદિવાસી [illegible] તહેવારો

આદિવાસી [illegible] જીવનનિર્વાહનો આધાર ખેતી છે અને ખેતીની મોસમ પ્રમાણે તેમના તહેવારો આવે છે [illegible] હોળી તેમનો પ્રિય તહેવાર છે ફાગણ મહિનાની પૂનમની રાતે ગામમાં નક્કી જગ્યાએ લાકડા એકઠા [illegible] ઊંચું લાકડું ઊભુ રાખવામાં આવે છે અને ઉપરના છેડા પર એક રોટલો બાંધવામાં આવે છે જેને રોટલો ખાવા [illegible] મળે છે એવી રીતે બીજા ઘણા તહેવારો છે જે આદિવાસી સમાજ ઉજવે છે જેમકે દિવાળી [illegible] દેવ,ચૌરી અમાસ વગેરે જેવા તહેવારોની ઉજવણી કરે છે.

આદિવાસી [illegible] લોકોનું વ્યક્તિત્વ

[illegible] મનોવિજ્ઞાનીઓમાં વ્યક્તિત્વને સમજાવતા લખે છે કે વ્યક્તિત્વને ટેવો સાથે સરખાવે છે જ્યારે વુડવર્થ [illegible] કહે છે. વ્યક્તિત્વના વલણો, રીતો,સ્વભાવ-લક્ષણો, સ્થિર ભાવો, શક્તિઓ,કાર્યદક્ષતા, [illegible] સામાજિકતા,વગેરે વ્યક્તિત્વની વિવિધ ખાસિયતો હોય છે આ અને આવી બીજી ખાસિયતો [illegible] તેના દરજ્જાઓ તથા ભૂમિકાઓમાં રૂઢ થયેલી હોય છે તથા આ ખાસિયતો તેના વર્તનમાં વિવિધ [illegible] છે. જન્મ સમયે આપણે માત્ર વાર્તનિક દેહ હોઇએ છીએ,પરંતુ વ્યક્તિ તરીકે આપણો જેમ [illegible] જાય તેમ તેમ આપણી વ્યક્તિગત ઓળખ શક્ય બને છે. એટલે કે સમાજીકરણ પ્રક્રિયા વાર્તનિક દેહ [illegible] વ્યક્તિત્વ ધરાવતી વ્યક્તિ કે સામાજિક ક્રિયા કરતી વ્યક્તિમાં રૂપાંતર પામે છે.

ડૉ. મેઘના રતિલાલ પટેલ
મનોવિજ્ઞાન વિભાગ
સરકારી વિનયન કોલેજ
સાગબારા, જિ નર્મદા

Scanned with OKEN Scanner